

Türkiye halkı, 1923'ten önce de cumhuriyeti tanıyorlardı. Bir kere Fransız ihtilalinin ve Batı kültürünün güçlü etkisi altındaydılar. Birinci ve İkinci Meşrutiyetle de Cumhuriyete diden yolda epey mesafe almışlardı. Türkler ilk kez Balkan Savaşları sonrasında Batı Trakya'nın Bulgar yönetimine geçmemesi için 1913'te Merkezi Gümölcine olan Batı Trakya Türk Hükümetini kurdular. Günümüzde Cumhuriyet olarak anılan bu yönetim 55 gün sürdü. 1917'de Çarlığın devrilmesiyle dağılan Rusya topraklarında birçok cumhuriyet kuruldu. Rus Sosyalist Cumhuriyeti, Ermenistan, Gürcistan, Azerbaycan Cum-huriyetleri bunlardandır. Bölgenin Türk varlığını korumak için İğdir'da kurulan Aras Cumhuriyeti, yapılan kongreler sonucu Merkezi Kars olan Güneybatı Kafkas Cumhuriyeti bugünkü Türkiye topraklarında kurulan ilk cumhuriyettir. Bu son cumhuriyetin 131 milletvekili vardı ve kadınların da seçme seçilme hakları bulunuyordu. 12 bakandan ikisi de Rum'du. Kafkas halkları yarım yüzyıl Rusya yönetiminde kaldıkları ve Rusya'daki siyasal akımlarla haşır neşir oldukları için cumhuriyet ve sosyalizm kavramlarına Türkiye Türklerinden daha yakındılar. Türklere ait ilk sivil anayasayı da onlar yaptılar.

Mustafa Kemal Paşa'nın Erzurum Kongresi günlerinde zaferden sonra yapılacak şeylerle ilgi olanları yazdırırken rejimin cumhuriyet olacağını söylemesi gerçeğe uygun olmalıdır. Onun Sivas'tan Ankara'ya gelirken uğradığı Hacıbekaş'ta Hacıbekaş çelebisinin Mustafa Kemal Paşa'dan cumhuriyet ilan etmesini istemesi de bu görüşün nasıl yaygınlık kazandığını gösteriyor.

Dahası, Batı Anadolu'da Yananlılara karşı gerillacılık yapan Demirci Kaymakamı İbrahim Ethem Bey'in yönetimi Yunanlılar cumhuriyet olarak adlandırıyorlardı. Hacı Şükrü Nazilli bölgesinde örgütlediği ve başına yerel bir güç olarak Demirci Mehmet Efe'yi geçirdiği yönetime İstanbul'dan bağımsız hareket edebilmek için Cumhuriyet ilan etme isteği ilginçtir. Buna, Albay Şefik Aker "şimdi hoş karşılanmaz" diyerek engel olmuştur.

23 Nisan Meclis yönetimi cumhuriyetten başka bir şey değildir.

Anadolu'nun zorlamasıyla Ocak 1920'de açılan son Osmanlı Mebuslar Meclisi cumhuriyete giden yolda atılmış kuvvetli bir adımdır. Vahdettin, bu Meclis'e kerhen katlandı. Misakı Milli'yi kabul ettiği için İngilizler bu Meclis'i basınca Meclis, kendi kendini tatil etti. Bu durum artık milletin vekillerini hem İngilizlerin hem da Padişah'ın gölgesinden tamamen kurtardı. Onun devamı olan ve yeni seçimlerle güçlendirilip 23 Nisan 1920'de Ankara'da açılan Meclis, bir cumhuriyet'in özelliklerini fazlasıyla taşıyordu. Başkanını ve hükümet üyelerini, artık bu meclis, seçiyor ve kendinden başka kimseye de hesap vermiyordu.

1921 Anayasası bu fiili durumu resmi bir bağita bağladı. Hakimiyetin kayıtsız şartsız millete ait olduğunu belirtti. Mustafa Kemal Paşa bu anayasal rejimi Sovyet rejimine benzetmektedir. Çünkü bu yolda güçlü bir beklenti vardı. O tarihlerde "Halk devleti" ve "Halk Hükümeti" kavramları resmi metinlerde da kullanılıyordu. 1920 yılı yazında Türkiye oldukça sola kaymıştı. Erzurumluların itirazı

Ermenilerin dönüşünü engellemek için toplanan Erzurum Kongresinin asli unsurları olup Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Erzurum Şubesi yönetimi Ankara'daki sola kayışa "cumhuriyet mi ilan onuyor?" diye itiraz etti. Derneğin adına Muhafaza-i Mukaddesat" ibaresini eklediler. Bunu haber alan Ankara, araya Erzurum Valisini ve Kâzım Karabekir'i koyarak Erzurumluları cumhuriyet ilan edilemeyeceğine ikna etti. "Halkçılık", dönemin icaplarındandı ve Mustafa Suphi bertaraf edildiğine Yeşilordu, Türk Halk İştirakiyun gibi partiler kapatıldığına göre Erzurum eşrafı rahat uyku uyuyabilirdi.

1 Kasım 1922

Padişahlık rejimi Ankara'nın gündeminden çoktan çıkmıştı. Buna rağmen İstanbul'da Bizans'ın

CUMHURİYETE GİDEN YOL-II

Zeki Sarıhan tarafından yazıldı.
Pazartesi, 31 Ekim 2016 06:26 -

---

son zamanlarında olduğu gibi İstanbul şehriyle sınırlanmış bir padişahlık vardı. Ancak buranın halkı da Anadolu'da atıyordu. Büyük Zafer'den sonra padişahlık tamamen dayanaksız hale geldiği halde İngilizler Padişah'ın temsilcilerin de Lozan görüşmelerine çağırdılar. TBMM bu vesileyle 1 Kasım 1922'de bir kararla padişahlı kaldırdı. Mustafa Kemal ve arkadaşları bu vesile ile halifeliği de kaldırıyorlardı fakat Meclis'teki muhafazakâr mebusların itirazı nedeniyle Halifeliğe dokunulmadı. Yeni halifeyi Meclis seçti. 1 Kasım milli bayram ilan edildi. 1908 23 Temmuz, 1920 23 Nisan'dan sonra Türkiye'nin üçüncü milli bayramı budur.

Cumhuriyet neden ilan edildi?

Cumhuriyete kadar, bakanlar tek tek Meclis'ten seçiliyordu. Bu durum, Meclis başkanı Mustafa Kemal'in istemediği bakanların ve başbakanın seçilmesi sonucunu doğuruyordu. O ise başbakanı ve bakanları kendisi atamak istiyor, bunların Meclis'ten güvenoyu almalarına razı oluyordu. 1923 yılı ekiminde gene bir hükümet buhranı sırasında yakın arkadaşlarına "1923 yılı ekiminde gene bir hükümet buhranı sırasında yakın arkadaşlarına "arın cumhuriyet ilan ediyoruz" dedi.

Anayasa'ya bu madde eklendi. Grubunun çoğunluğu da bunu uygun gördüler. Mustafa Kemal Paşa'yı Cumhurbaşkanı seçtiler. Ancak seçime katılan milletvekillerinin sayısı mevcudun yarısından azdı.

Mustafa Kemal Paşa'nın Cumhurbaşkanı seçilmesi, zaten yüksek olan prestijini hukuki hale getirdi. Ona özlediği Batılılaşma hareketini hızlandırma ve rakiplerini tasfiye etme fırsatları sundu. Özellikle 1925 Takriri Sükun kanununun yoluyla bütün muhalefet ve basın yoluyla eleştiri yasaklanınca Şevket Süreyya Aydemir'in koyduğu adla Türkiye'nin "Tek Adam"ı oldu.

Özür: Yazının birinci bölümünde Cumhuriyetin 93. Yılı yerine 103. Yılı, Tanzimat Fermanının ilan yılı olarak da 1839 yerine 1939 yılı yanlışlıkla yazılmıştır. Okuyan yazandan arif gerek...